

Komaj izgine počasi guvernant za vratci svoje kabíne, pride Cetinoviču druga misel v glavo. Potegne težko desko, dva sežnja dolgo, ki služi za brv na gospin brod, k sebi na suho, pograbi dečka v naročaj in steče, kar ga nesó noge, k svojemu brodu ter vpije: »Lavda, jadro, in hitro naprej!«

Ni še na bródu, že začuje za seboj: »Du verdammtes welscher Hund, du infamer Heuchler!«

Cetinovič potisne dečka v kabino, obrne se in vidi Schwerzerico kobacati po vodi in laziti na nevisok, a strm breg. Veter prime jadro, brod se maje, ženska hiti ob vodi za njim, nameri z revolverjem in strelí šestkrat zapóred. Vesláči se stisnejo k tlom, kroglice pa frčé po zraku, le dve sta našli jadro; njeni Kitajci debelo gledajo; ne gane se nikdo, a koravno kriči na vso moč nánje. Kaj jih briga to, kar imajo ti »tuji hudiči« med seboj! Od daleč jo pozdravlja »nenavadni« človek s klobukom, potem pa gre tolažit svoj plen, ki se joka in veči, da se mu vidi globoko v grlce.

(Dalje prihodnjič.)

Na školji Sv. Pavla v Vipavski dolini.

Spisal Ivan Berbuč.

Prav sredi pustega, z vapnenikom gosto nasutega Čavenskega po-bočja pod najvišjim vrhom Kuceljem, ki si krasi glavo svojo s planinskim očincem (*graphalium leontopodium*) ter ponosno gleda tja čez sivi Kras na sinjo Adrijo, stoji skala ali — kakor Vipavec pravi — školj Sv. Pavla, malo znan sicer, toda zgodovinsko znamenit. Tožno gleda sedaj tja po dolini, kjer se počasno vije tiha Vipava med trtonosnim poljem, med solnčnimi vinógradi in zlatega sadja polnimi vrti proti bistri Soči; žalen premišljuje vrstitev časa in ž njo zvezane izpremene krajev in običajev, motreč, koliko življenja in veselja je sedaj tam doli, a kako pustotno in mrtvo tu gori. Nekdaj je bilo drugače: tam doli neprodrljiv prales, tu gori živahno gibanje in delovanje, taborišče in zavetje čilemu národu.

Često koraka Vipavski dolinec sedaj mimo njega tja za Čaven v Trnovski gozd po drva, ali nikdar ne pohodi velikana, ki je nosil na hrbtu že v predrimski dóbi mesto neznanega imena. Kaj pa hoče tud

tam gori, kjer kraljuje sedaj le silovita burja in brizga čez razvaline te malo gostoljubne samote? Časih spleza pač nánj Vrtovinski ali Gojaški pastir, da opazuje od todí zvonec nosečo Čado svojo, ki se pase pod Čavnom, in izvablja piščalki svoji razne glasove, razlegajoče se daleč tja po dolini in samotnem pobočji, ali pa sanja o bogati kraljici in njeni krasni hčerki, ki sta morali tu — kakor pripoveduje ljudstvo — od glada umreti, vevši mnogobrojni vojski svoji pred odhodom na sovražnika zazidati vhodna vrata nepremagljivi trdnjavi, ki je tu stala, in šele tedaj jih odzidati, ko bi nasprotnika uničila in nevarnost odstranila. Toda, grozna usoda! — niti jeden vojakov se ni vrnil, vse do zadnjega je pokončal nasprotnikov meč, in kraljica in njena hči in vse, kar je ostalo v trdnjavi, moralo je poginiti.

Nehoté obrne časih pastir pogled svoj tudi tja proti vshodu na mogočni Nanos, kateremu črní vrh krasen gozd, in na sosedno Hrušico, čez katero prilomasti silna burja, ki igraje ruje drevje in premeta vozóve. Pred seboj proti jugu vidi gorovje brezstudenčnega Krasa, ki varuje dolino od južne strani ter se razteza tja do iztoka smaragdno-zelene Soče; za hrbtom pa mu molí v zrak Čavensko in Vitovsko gorovje, braneče dolino pred mrzlim ozračjem Tolminskih gorâ. Od severo-zahoda se mu sveti solnčna Gorica nasproti, za njo cerkve in sela valovito gorastih Brd, pod njo se pa razprostira Furlanska dolina tja do morja, od koder pihlja in greje dolino zrak laškega podnebja, ki zóri prvo sadje in mehča Vipavsko ozračje v taki meri, da bi ondu zime niti ne poznali, ko ne bi pregnala burja časih te laške toplote. V tem okvirji se razprostira pod njim bujna dolina, kras slovenske domovine, dom zavednemu in poštenemu Vipavcu.

Stoječega na tem pustotnem školji očara te stoprav razgled po dolini, a bližnja okolica odvrača pozornost tvojo siloma od tega svetozora ter ti vsiljuje sto družih mislij in vprašanj; žal, da ne najdeš niti najskromnejši radovednosti pravega zadostila. Na prvi pogled spoznaš, da je stalo tu utrjeno mesto, ali nikdo ti ne vé povédati, kakšno mu je bilo ime, kdo je je sezidal, kdo razrušil; zastonj se trudiš, da bi pozvedel, kateri národ je tu bival in kdaj.

Odkod pa ime »Sv. Pavel«? — porečeš. Razvaline cerkvice, Sv. Pavlu posvečene, ki še dandanes molé v zrak, dajó odgovor temu vprašanju. Slovenska navada cerkvice zidati na vzvišenih mestih, postavila je tudi sém hram božji, v kateri so hodili sosedje ob različnih praznikih k sv. maši, kakor zahajajo še dandanes k Materi božji na Vitovje. Še pred sto leti — tako pripovedujejo bližniki — zvonil je tu gori Vrtovinski cerkovnik »Zdravo Marijo«, večkrat nadlegovan po

zakleti kači, ki varuje tu zakopane zaklade ter ponuja srečo in bogastvo ónemu, ki bi imel dovolj poguma in bi našel način, da bi jo rešil. Od te cerkvice izvira sedanje školjevo ime; a površen pogled kaže, da so ostale razvaline brezumno starejše od ravnokar navedenih. Zato pa se nádejemo, da ustrežemo čitatelju, ako opišemo podrobneje ta svet in mu podamo tesno sliko tega v zgodovinskem oziru prezanimivega kraja.

Školj Sv. Pavla je planota, ki se vzdiguje od družega svetá kakor naravna trdnjava: strme navpične skalnate stene jo omejevajo od vseh strani, tako da je ločena od družega sveta in skoraj nedosežna. Na enakem školji stoji stari Vipavski grad blizu trga istega imena, a na holmci blizu Ajdovščine temu podobno »Gradišče«; vendar je Sv. Pavel višji nego prejšnja, namreč 525 *m* nad morskim licem. Površje je obrasteno sedaj večinoma s travo, toda ni povse ravno, vendar povprek skoraj horizontalno; tako da se vzdiguje severni rob kakih 20 do 30, južni 50 do 60 *m* nad okolico; dolžina mu je kakih 250 *m*, širina pa ni povsod jednaka, največja na južni strani meri kakih 120, najmanjša proti severju pa 70 do 80 *m*.

Ves ta prostor je omejeval dva metra debel zid, ki je po nekoliko še dobro ohranjen; drug povprečen zid iste debelosti je delil pa vso planoto v dva skoraj jednaka dela. Dolenji je po naravi trdnejši in varnejši, dočim pojema visokost strmih sten gorenjemu in planejšemu. Jediní vhod v to naravno in umetno trdnjavo je bil na gorenji strani nasproti Čavnu; tri metre dolga in 30 *cm* široka žlebina, v živo skalo izklesana, znáči še sedaj mesto, kjer so bila vhodna vrata, ki so se pri otvarjenji vzdigovala in zopet doli spuščala. Pred njimi so stoprav znamenja v skalo vrezanih stópnic in koloteče, potem pa drži umetno napravljena pot preko školjevih sten na Čavensko postran. Tam se je delila: jedna je držala preko gore proti Kamenjam, druga proti Vitovjam; za to in óno se še dandanes nahajajo sledovi.

Na gorenji polovici se razprostira proti zahodu lepa ravan, rahlo nagnena od obeh strani proti sredini; tu vidiš kakih dvanajst vzporednih širokih léh od razvalinskih preostankov, katere sedaj preprézata trava in mah, med njimi pa isto toliko ulic. Na južni polovici je tudi mnogo razvalin, ostankov bivših poslopij; osobito zanimivi pa so tu »velbi« in »grobišča«. Grobišča imenuje ljudstvo nekoliko vzvišen, s travo zarasten prostor v podobi elipse, kateri je premer kakih 10 *m*, dolg, in kakih 6 *m* širok. Preko eliptičnega obóda so izkopani jarki drug poleg družega vsi jednake velikosti, nad meter globoki, obzidani in kriti z navadnimi, blizu dva centimetra debelimi skrilji. Ti čve-

terostrani prizmatični oddelki so bili najbrž grobnice posameznim rodbinam. Njih prostornost svedoči, da je tu bivaajoče ljudstvo mrličje sežigalo ter hranilo le pepel.

Konečno si oglejmo še oboke ali — kakor ljudstvo pravi — »velbe«. Kjer so školjeve stene najvišje, to je na južni strani, zidan je stolp, ki je še nad polovico ohranjen, z namenom, da bi branil dohod po stópnica, v školjevo stran izklesanih, k studencu, ki izvira pod školjem. V njegovem zidovji ni škrbín, niti okenskih znamenj, vendar vidi se mu, da je slabše zidan nego drugo zidovje, torej je stalno tudi iz poznejše dóbe. Stolp stoji na velikem oboku, ki je sedaj nekoliko zasut in je služil očividno v to, da se je studenčnica skózenj odtekala. Studenec izvira še dandanes na ónem mestu, toda vode ima sedaj malo, kar ni čudno, če pomislimo, da je Čavenska postran sedaj od školja do vrha povse gola.

Čudom se bodeš čudil, ako si vse zidovje ogledaš podrobneje, kajti uveriš se takoj, da je vse kamenje skrbno izbrano, toda neobdelano. Ni dvojbe, da ni videlo to zidovje niti kladiva niti dleta, in vendar je gladko in po izvrstni malti tako trdno spojeno, da se le težko ruši; malta se je v teku časa strdila kakor cement. Izjema so v tem oziru seveda razvaline cerkvice Sv. Pavla, ki so brez dvojbe iz novejšje dóbe. Isto tako čudno je, da ne najdeš nikjer najmanjšega znamenja niti kovinskih ostankov, niti opeke. Sicer pa se niso do sedaj grobovi in drugi prostori na drobno preiskovali, ali mogoče je, da se to v kratkem zgodi in takisto najde ključ različnim vprašanjem tega mesta.

Iz vsega, kar smo do sedaj navedli, moremo sklepati, da je bilo to taborišče nedvojbeno iz predrimske dóbe. Profesor Rutar, kateri si je ogledal te razvaline, meni tudi, da so bili taborci pri Sv. Pavlu živinorejci, kajti on zmatra gori navedene léhe na gorenjem školjevem delu za razvaline zidanih staj, kjer so imeli tamošni prebivalci živino svojo (Glej listek »Soče« št. 52. l. 1885.) Vendar je opomniti, da dotičnih razvalin, léham podobnih, ni še nikdo preiskoval, in z ozirom na prostorni obseg vsega školja bi bilo verjetneje, da so bila tu poslopja namenjena vojski.

Kdo so pa bili taborci pri Sv. Pavlu, so li bili v zvezi z ónimi pri Ajdovščini in Vipavi, kam je držala pot preko Vitovšče i. t. d., na vsa ta vprašanja ni mogoče danes še dati odločnega odgovora. Ker so bili Karni najstarejši po Vipavskem bivaajoči národ, med katere so se naselili že zgodaj galijski Kelti (potem ko so se začeli l. 600 pr. Kr. seliti proti iztoku), trdi navedeni strokovnjak, da so ti sezidali taborišče pri Sv. Pavlu.